

NEDERLANDSE
UNDERGROUND-
PUBLICATIES

1964-1976

Jan Pen en Peter Sijnke

 uitgeverij
koninklijke van gorcum

teggert
kunstuur

SPINOZZI OPGAVE

Voorwoord	06		
1 Nederland in de jaren zestig	08		
2 Nederlandse muziektijdschriften voor jongeren in de jaren zestig: van mainstream tot progressief	12		
• Popmuziek	12	• Psy-In / Spy-In / Py-In (1967)	74
• Popmagazines	14	• Witte Krant/De Papieren Tijger (1967-1968)	76
• Nederlandse muziektijdschriften	14	• Love Beatsers (1967)	80
3 De underground en de undergroundpers	30	• Kwaki-Utl (1967-1968)	82
• Voorlopers van de undergroundbeweging	30	• Speelgids (1967)	83
• Voorlopers van de undergroundpers	32	• Knijp (1967)	84
• De undergroundbeweging	33	• Heup (1968-1969)	86
• De undergroundpers	34	• De Andere Krant (1968-1970)	90
• Undergroundbladen	38	• Roodkapje (1968)	94
4 Hitweek en Aloha. Twee legendarische kranten	40	• Real Free Press Illustratie (1968-1974)	96
• Het begin	40	• OM (1968-1971)	100
• Connecties met andere tijdschriften	42	• Nieuwe Vorm (?-1968)	104
• Publicaties over Hitweek en Aloha	43	• Hellup! (1968-1969)	106
• Medewerkers en inhoud	44	• Fizz (1968-1972)	108
• De invloed van Amerika	46	• Holland Hapt (1969-1971)	112
• De muziek	46	• Zo Wat (1969)	118
• Oplagecijfers	49	• Perfume Garden (1969)	119
		• 3x Bellen (1969-1970)	120
		• Oelaat (1969-1973)	121
		• Bij (1970)	122
		• Gimmick (1970-1971)	123
		• (Paradiso) Fox (1970-1971)	126
		• Tuigschrijft (1970-1971)	130
		• Thym (1970)	132
		• Pluto (1970-1971)	133
		• Ding Onderwaterkrant (1970-1972)	134
		• Profumo (1971)	136
		• Smaug (1971)	137
		6 De underground valt uiteen	138
		SEKS	140
		• Gandalf (1964-1971)	140
		• Appeal Love Soos (1967)	144
		• Suck First European Sexpaper (1969-1974)	146
		• Wet Dreams (1973)	148
		• Love (ca. 1976)	149
		DRUGS	152
		• Roza's lotgevallen (1966)	152
		• Alice D Day (1967)	153
		• Moksha, een psychedelisch bulletin (1968-1971)	154
		• Wij roken hasj nou en ...? (1973)	155
		• Lowlands Weed Company (1971-?)	156
		JONGERENCENTRA EN MUZIEK	158
		• Provadya? (1967-1973)	158
		• Festivals (1967-1973)	164
		STRIPS	182
		• Tante Leny Presenteert (1970-2000)	182
		• Modern Papier (1971-1973)	184
		• Spruit Mannekesblad (1971-1972)	186
		SPIRITUALITEIT	190
		• Ei / Egg Int. (1968)	190
		• Borstrook (1970-1971)	192
		• Cosmic Paper (1972-1975)	194
		• Lemuria (1969-1971)	198
		COMMUNES	200
		• Commune (1970)	200
		• Cormallen (1969-1972)	201
		VROUWENBEWEGING	202
		• Declaration of Principles of Dolle Mina (1971)	202
		• Evolutie, dwarsblad van Dolle Mina (1970-?)	203
		HOMOSEKSUALITEIT	206
		• Sappho, maandblad voor vriendinnen (1968)	206
		• Dorst-Introductie (1968)	207
		ONDERWIJS	208
		• Demokrater (1963-ca.1969)	208
		• Bikkelacht Olofspoor magazine (1965-1967)	210
		• KIS (1968)	214
		• Maagdenhuisbezetting (1969)	215
		• Readfreak (1971)	216
		Bronnen en literatuur	218
		Over de auteurs	222
		Colofon	223
5 Nederlandse underground-publicaties	68		
• Twen/Taboe (1960-1961)	70		
• Iets (1967-1968)	72		
Interviews met de mensen van het eerste uur	52		
• Peter J. Muller	52		
• Willem de Ridder	56		
• Marjolein Kuijsten	64		

Het is verbazingwekkend om terug te kijken naar die zestiger jaren waarin zoveel gebeurde in mijn leven. Van jongs af aan was ik bezig met verhalen vertellen, goochelen, poppenkast spelen en spelletjes organiseren voor de hele buurt. Toen ik een baan moest nemen van mijn vader, ben ik thuis weggegaan en woonde ik in een onbewoonbaar verklaarde woning, waar ik voor het eerst schilderijen maakte. Omdat ik kunst maar niks vond, begon ik met vrienden een organisatie ter voorkoming van kunstuitingen. Toen mijn strenge vader me van het politiebureau moest ophalen omdat we tentoonstellingen saboteerden, zette hij me op de trein en stuurde me naar Amsterdam waar ik volgens hem thuishoorde.

Ik begon toen met jonge Nederlandse componisten de Mood Engineering Society (MES). Ook kwam ik toen in contact met Nam June Paik, waardoor ik terecht kwam in Fluxus. Op een dag ontdekte ik een klein tijdschrift dat *Beatbox* heette. Ik vond het zo bijzonder dat ik contact opnam met Peter J. Muller die het maakte. Ik bood me aan als medewerker. Het blad werd gedrukt door een klein bedrijfje dat nog met lood werkte.

Ik ontdekte twee werkstudenten (Augustin en Schoonman) die met een eigen drukkerij waren begonnen. Ze gebruikten een nieuw systeem dat offset rotatie heette. Ik maakte een afspraak met Ruud Schoonman en vertelde hem dat het hoog tijd was dat de jonge generatie eindelijk een stem kreeg. Hij was het helemaal met me eens en een uur later zat ik in zijn kantoor een voorpagina te maken en verzon ik de naam *HITWEEK*.

Toen de pagina klaar was schreef ik op de achterkant dat deze krant alleen uit zou komen als de lezers hun verhalen zouden opsturen. Ruud Schoonman liet de pagina's drukken en reed samen met mij het hele land rond om de jonge generatie stapels pagina's te overhandigen. Een week later was er heel veel post binnengekomen. Ik belde Peter J. Muller dat we een krant hadden. Hij kwam langs en we begonnen meteen aan het eerste nummer.

De officiële distributeurs wilden er niets mee te maken hebben. Daarom verkochten we stapels kranten aan jongeren die ze op straat verkochten. Ze kwamen uit het hele land om kranten voor een paar dubbeltjes op te halen. Jongeren begonnen zelfs over seks te schrijven. Uit Engeland kreeg ik een

telefoontje dat als zij zoiets zouden publiceren, de gevangenis op hen zou wachten. Ruud Schoonman wilde wel zo'n Engelstalige drukken. Een aantal schrijvers en redacteuren, waaronder de beroemde Germaine Greer kwamen naar Amsterdam waar ik *SUCK, The First European Sexpaper*, in elkaar zette.

Toen ik later naar Hollywood verhuisde ontdekte ik een krant waarin een groot gedeelte van *SUCK* stond afgedrukt. Ik ging naar de redactie in Beverly Hills waar ze zich kapot schrokken. Ze dachten dat ik hen een proces kwam aandoen. Natuurlijk niet. Ik stelde voor om een tijdschrift te beginnen waarin iedereen over seks kon schrijven. Het blad werd een groot succes. Er kwamen zoveel brieven en foto's dat er zelfs een extra tijdschrift gemaakt werd. Ik woonde zelfs in de vroegere villa van de filmster Gary Cooper.

En zo ben ik mijn leven lang met kunst, tijdschriften en later ook radio bezig gebleven. Het is heel leuk om te zien dat de kranten die ik maakte en waaraan ik meewerkte voor velen een inspiratiebron bleken te zijn. In dit boek vindt u heel veel Nederlandse undergroundtijdschriften uit de jaren zestig en zeventig, die de 'vrije geest' die ik voorstond, uitdroegen.

Ik wens u veel genoeg met dit mooie boek!

Willem de Ridder
Huizen, juli 2022

VOOR WOORD

The sixties – A worldwide happening

Titel van tentoonstelling en gelijknamige catalogus in het Tropenmuseum, Amsterdam, 2015–2016

Nederland in de jaren zestig

Dit boek gaat over de Nederlandse undergroundpers in de jaren 1964–1976. Maar waar hebben we het eigenlijk over als we aan de sixties denken? Daarover bestaan verschillende opvattingen. De Tachtigjarige Oorlog duurde geen 80 jaar, de Gouden Eeuw besloeg ongeveer het tijdperk 1585–1672 en de lange negentiende eeuw liep tot 1914. Zo behelzen de 'jaren zestig' evenmin dat ene decennium van 1960 tot 1970.

Vormen de jaren zestig een echte scheidslijn tussen de jaren vijftig en de jaren zeventig en vonden er gedurende deze korte periode fundamentele veranderingen plaats? Tijdperk van de protestgeneratie, tijd dat alles kon en mocht, tijd van beatmuziek, de hippies, Summer of Love, 1968, tijd van vernieuwing en van omwenteling, tijd ook van democratisering. Kortom, een waterscheiding tussen de grauwe jaren vijftig en de meer grimmige jaren zeventig. *'We hebben enorm veel gelachen. We waren echt geen humorloze zeikers. Het had het feestfeertje dat mei 1968 ook had: neuken en revolutie*

is ongeveer hetzelfde.' (Bertus Hendriks in *De Maagdenhuisbezetting '69*.)

Ziedaar de nodige clichés over 'de jaren zestig'. Die blijde, roerige jaren werden voorafgegaan door de saaie, muffe jaren vijftig, de tijd van wederopbouw, de tijd van 'tucht en ascese' (een term die feitelijk op de eerste naoorlogse jaren van toepassing was, maar die ook voor het hele decennium erna zou kunnen gelden), de tijd van kneuterigheid en kleinburgerdom. Wederom de nodige clichés.

Wij pleiten voor een andere benadering en stellen een andere periodisering voor, namelijk de 'lange jaren zestig', beginnend medio jaren vijftig en eindigend medio jaren zeventig. Deze conceptualisering is op zich niet nieuw. Hans Righart, de jonggestorven hoogleraar Politieke Geschiedenis na 1500 aan de Universiteit Utrecht, schreef in 1995 *De eindeloze jaren zestig*. Wat Righart overigens onder 'de jaren zestig' verstaat, blijft enig-

Muziek Parade
no. 156, 1970
Wrangler advertentie

Jeans en jackets van

Het hele andere, voor de heel anderen. 'n Zacht pantser voor 'n stoer leven. Past strak, zit lekker, altijd raak. In corduroy, zeker. Denim ook. En natuurlijk ook een uitlopende pijp om helemaal "in" te zijn. Antilope, navy, red, petrol, rosé, black, banana, pink, wheat, lightgreen, lightblue,

darkbrown and loden green... een rel van 13 kleuren. Beken kleur. Wordt 'n Wrangler. BLUE BELL N.V. Schammenkamp 66-70 - Rotterdam 23 - Nederland AMERICAN JEAN CENTER Krugerstraat 7-11 - Antwerpen - België

Home office: Greensboro, North Carolina, U.S.A.

WRANGLER

zins diffuus. Hij kiest voor een tamelijk ruime periode: de tweede helft van de jaren vijftig tot de tweede helft van de jaren zeventig – om precies te zijn 1977, de val van het kabinet-Den Uyl. Zoals de ondertitel van zijn boek ('Geschiedenis van een generatieconflict') al aangeeft, acht Righart de clash tussen de generaties de motor in deze periode. Hij introduceert zelfs een 'dubbele generatiecrisis': die van de vooroorlogse generatie, die niet meer weet waar ze aan toe is en die van de naoorlogse generatie (ook wel de babyboomers genoemd), die zich in hun eigen jeugdcultuur af gaan zetten tegen de cultuur van de ouderen. Nieuw – althans voor historici – is de relatief grote aandacht die Righart in zijn boek schenkt aan de 'tegencultuur' van de protestgeneratie, waarbij vooral de muziek uitgebreid aan bod komt. Hij gaat gedetailleerd in op de rock-'n-roll van de jaren vijftig, Provo en het jongerentijdschrift *Hitweek*.

In hetzelfde jaar als *De eindeloze jaren zestig* verscheen *Nieuw Babylon in aanbouw*, een boek van James Kennedy, thans decaan van het University College Utrecht. Hij verwijst in de titel ('Nieuw Babylon') naar de blauwdruk voor een utopische samenleving van de Cobra-kunstenaar Constant Nieuwenhuis (1960). Kennedy's boek, dat eveneens van een ruim kader uitgaat (van de jaren vijftig tot het begin van de jaren zeventig), is traditioneler van opzet. Hij gaat veel minder dan Righart in op de jeugdcultuur (zo maakt hij bijvoorbeeld slechts één keer melding van *Hitweek*). Daarentegen besteedt hij veel aandacht aan de politieke elite en gaat in op de 'crisis van het regentendom'. Hij komt tot de conclusie dat juist de meegaande houding van de overheden geleid heeft tot de modernisering van Nederland in de jaren zestig. Deze accommodatiepolitiek past in een Nederlandse traditie: een pragmatische en adapterende koers van de leiders. Hoewel daar in de jaren zestig anders tegen aangekeken werd – men sprak toen wel van 'repressieve tolerantie', een soort schijntolerantie dus, van de overheid – is die meegaande en voorwaardenscheppende houding van de landelijke en lokale overheden mede de aanzet voor de veranderingen in de jaren zestig. De jeugd kon wel concertpodia en jeugdhonken eisen, de overheid zorgde er in veel gevallen voor dat die er ook daadwerkelijk kwamen en subsidieerde ze bovendien.

Zowel Righart en Kennedy hanteren dus een concept van de verlengde jaren zestig. Er bestaan echter verschillende opvattingen over de duur van de jaren zestig. Zo meent socioloog Ger Tillekens (1949), die veel over popmuziek en jeugdcultuur publiceerde, dat die jaren beginnen in 1964: 'Het jaar van de Beatlemania luidde het definitieve einde in van de lange jaren vijftig en het begin van de roerige eindeloze jaren zestig.' Dat impliceert dus het bestaan van een verlenging van de jaren vijftig tot het begin van de jaren zestig. Deze redenering volgend zou er derhalve sprake moeten zijn van een korte jaren zestig (namelijk van 1964 tot ongeveer 1970).

Wij gaan uit van 'de lange jaren zestig', maar stellen in dit boek de tweede helft van de jaren zestig en de eerste helft van de jaren zeventig centraal. Popmuziek en (jeugd)cultuur vormen in deze periode voorname actoren. Muziek voor en door jongeren speelde

Voor een beetje grammofoon, compleet en wel, moet je wat over hebben

En dan geeft 'n Philips je heel wat extra's voor je geld!

169 gulden voor deze Philips elektro-grammofoon. Maar dan krijg je (onder andere) een lekker grote luidspreker, een flinke versterker, een volkomen rustige regeltmatige motor, een opmerkelijk met fors frequentie-berok, de diamantnaald... Alleen maar dingen die je van een elektro-grammofoon mag verlangen. Zorg dus dat je 't dan ook krijgt. Kies goed. Kies „the great sound“. Kies een echte Philips elektro-grammofoon.

PHILIPS

Elektro-grammofoons (voor huiskamer en niet, mono en stereo) 11 typen: 122- tot 399.
Plaatspelers en -automaats 11 typen: 79- tot 445.

een cruciale rol. Het in 1967 opgerichte en nog steeds bestaande Amerikaanse tijdschrift *Rolling Stone* (...) was founded and continues to operate in the believe that rock 'n roll music is the energy center for all sorts of change evolving rapidly around us: social, political, cultural, however you want to describe them.'

Maar er is uiteraard meer dan muziek. Zo zou voor het begin van 'de jaren zestig' gewezen kunnen worden op de opkomst van de consumptiemaatschappij in de jaren vijftig. En voor wat betreft een eindaafbakening in de tijd zouden bijvoorbeeld het eerste linkse kabinet in Nederland (de regering-Den Uyl, 1973-1977), de economische groei tot 1973, de eerste oliecrisis in datzelfde jaar, het einde van de 'piratenzenders' Radio Veronica en Radio Noordzee (1974), de beëindiging van *Aloha* (1974), de teloorgang van de hippiebeweging (omstreeks 1972-1973) en het stopzetten van de Vietnamoorlog en dus ook de protesten daartegen (1975) en de opkomst van de punk (1976) als belangrijke ijkpunten kunnen worden gezien.

Kinderen waren er in de wederopbouwperiode van de jaren vijftig meer dan ooit tevoren. De geboortecohorten vanaf 1940 werden na de oorlog versterkt met een heuse babyboom (1945-1955). Samen met de vroege babyboomers vormden de 'oorlogskinderen' in de jaren zestig wat wel de 'protestgeneratie' is genoemd.

Muziek Parade
no. 117, 1966
Philips
advertentie

De geboortegolf was in Nederland extra sterk door een relatief jongere bevolkingsopbouw, met meer potentiële ouders, dan in de ons omringende landen. Luxe consumptiegoederen kwamen gaandeweg binnen het bereik van velen.

De televisie is hiervan een goed voorbeeld. Hoewel in 1951 de televisie zijn intrede in de Nederlandse huiskamers deed, konden in de beginfase nog zeer weinigen zich een televisietoestel veroorloven. In 1956 waren in totaal slechts 26.000 toestellen officieel in ons land geregistreerd. Maar daarna ging het snel. In 1960 beschikte

Muziek Express
no. 126, 1966
Tomos advertentie

NIEUW!

tomos-E

De enige bromfiets met 'power' genoeg om je in een baan om de aarde te brengen!

Let op de nieuwe cylinder met natuurlijke koeling. Elk van zijn paardekrachten komt geheel aan de trekkracht ten goede.

Let op het machtige stuur en de brede koplamp. Let op de extra ruime uitlaat en de compleet verchroomde tank.

Tomos-E... dat is pas rijden! Hoe dat trekt, hoe dat zwenkt, hoe dat remt! Eerst zelf zien, dan geloven! Proberen bij een dealer. Meteen doen, want...

TOMOS IS TOCH WEL EVEN WAT ANDERS!

De nieuwe Tomos-E met open cylinder en 2 versnellingen kost in standaarduitvoering f 760,-. Met 3 versnellingen kost hij f 795,-. Waarom méér betalen! Tomos heeft alles wat hij hebben moet!

Bij de dealer ligt een uitvoerige kleurenfolder klaar.

TOMOS NEDERLAND N.V.

een op de vijf Nederlandse huishoudens over een tv-toestel. Dat waren een half miljoen toestellen, in 1964 bezat reeds de helft van alle huishoudens een televisie en vier jaar later waren er al meer dan drie miljoen, wat neerkomt op bijna 80 procent van alle huishoudens. Televisie had te maken met vrijtijdsbesteding en dat kregen de Nederlanders meer en meer. De tv veranderde de maatschappij zelfs letterlijk: in de inrichting van de huiskamers kwam het nieuwe venster op de buitenwereld centraal te staan, de wereld kwam nu direct bij iedereen binnen. Hoewel ook jongeren het nieuwe medium aanvankelijk omarmden, riep het consumptieve gedrag van de ouderen in de jaren zestig protest op. De satire 'Beeldreligie' (van het VARA-programma *Zo is het toevallig ook nog eens een keer over tv-verslaving*, uitgezonden op 4 januari 1964) veroorzaakte grote commotie in het nog flink verzuilde Nederland.

Andere luxegoederen volgden snel (wasmachines, koelkasten, transistorradio's enzovoort), doordat de financiële positie van zowel ouderen als jongeren in positieve zin veranderde. Jeugdlonen werden aanvankelijk laag gehouden, maar volgden sinds de zogenaamde welvaartsronde (zes procent) in 1954 de algemene loonontwikkeling. De jeugd werd door gestegen inkomens en meer vrije tijd – vanaf 1961 werden geleidelijk de vijfdaagse werkweek en de vrije zaterdag ingevoerd – in staat gesteld tot bioscoopbezoek en de aanschaf van luxe zaken als kleding, make-up, draagbare radio's, grammofoonplaten, pick-ups en bromfietsen. 'De consumptieve kracht van jongeren werd zichtbaar en hoorbaar in bijvoorbeeld het aantal brommers: 4.000 in 1949, 55.000 in 1950 en 1.150.000 in 1960.'

Met name dat vervoermiddel is interessant, aangezien het de jeugd een grotere actieradius gaf. Door deze mobiliteit kon men zich bovendien onttrekken aan een kritische (dorps)gemeenschap, waardoor lokale sancties een minder grotere invloed uitoefenden dan voorheen. Uitgaan hoefde nu niet langer tot het eigen dorp beperkt te blijven, maar kon in stedelijke centra plaatsvinden. De steden vormden vaak de kern van allerlei activiteiten. Aanvankelijk kwamen die vooral voort uit het professionele jeugdwerk, dat 'instuiver' op touw zette die al snel het karakter van een 'jeugdsoos' kregen. Cabaret- en muziekkavonden vormden de wegbereiders voor latere 'beatavonden'. Jeugdhonken schoten als paddenstoelen uit de grond. Daar en op schoolfeestjes en horecagelegenheden leerden jonge bandjes, die naar Amerikaans en Engels voorbeeld werden opgericht, het vak.

Het was hier dus net als in de Angelsaksische wereld – zij het dat daar, met name in de Verenigde Staten, meer gebruik werd gemaakt van auto's en motoren (waaromheen zelfs hele subculturen met eigen mores en eigen muziek ontstonden). Maar ten aanzien van de vrije tijdsbesteding was er weinig verschil. In 1954 luisterden negen van de tien teenagers in Londen in hun vrije tijd naar grammofoonplaten. Amerikaans onderzoek uit 1961 toonde aan dat muziek voor adolescenten de meest gewaardeerde vorm van entertainment was en dat rock-'n-roll de populairste muzieksoort was. Onderzoek in Glasgow onder 15- tot 19-jarigen toonde in 1964-65 aan: 'pop in any form was an almost universal interest.'

'Ontstellige prietpraat in damesbladenstijl'

PZC, maart 1969

Nederlandse muziektijdschriften voor jongeren in de jaren zestig: van mainstream tot progressief

Popmuziek

Wat is popmuziek eigenlijk? 'Popmuziek' betekent populaire muziek, maar het is in feite een containerbegrip. Roy Shuker, een Nieuw-Zeelands hoogleraar media-studies die veel over popmuziek publiceerde, omschrijft het aldus: *'Pop became used in a generic sense in the 1950s as the umbrella name for commercial, chart-oriented music aimed at a teenage market, especially in the United Kingdom. However, pop has a long musical history, predating the 1950s, and can best regarded as a metagenre, embracing a number of related genres.'* Hier stuiten we op een probleem. Wat wij, in Nederland en Europa, veelal onder pop(muziek) verstaan, noemt men in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk over het algemeen 'rock'. Slechts specifieke, sterk op de hitparade gerichte muziek benoemde en benoemt men daar als pop. Hans Righart vond het *'nogal academische onderscheid tussen rock, beat en pop dat met*

name door Frith (1981) nogal beklemtoond wordt' niet relevant. In onze opinie is dit onderscheid echter wezenlijk en gaat de Engelse socioloog Simon Frith, die zich al sinds de jaren zeventig van de afgelopen eeuw intensief met popmuziek bezighoudt, daar terecht uitgebreid op in. Charlie Gillett zegt het in zijn veelgeprezen *The sound of the city* zo: *'In tracing the history of rock and roll, it is useful to distinguish rock 'n' roll – the particular kind of music to which the term was first applied – both from rock and roll – the music that has been classified as such since rock 'n' roll petered out around 1958 – and from rock, which describes post-1964 derivations of rock 'n' roll.'* Jonathan Eisen meent in de introductie van een door hem geredigeerde reader over rock (met de veelzeggende ondertitel 'Sounds of the American cultural revolution') dat de jaren vijftig de prehistorie van de rock zijn, maar dat de popmuziek in de jaren zestig zo veelomvattend en complex is geworden, dat *'the term "pop" must be redefined radically.'*

Muziek Expres
no. 108, 1964

Popmuziek is nauw verbonden met jeugd- en subculturen, maar wordt ook geassocieerd met massacultuur en commercie. Vaak werd (en wordt) popmuziek tot de *low culture* gerekend vanwege het ontbreken van uniciteit en de massale reproduceerbaarheid (wat overigens ook voor klassieke muziek op geluidsdragers geldt). De vraag is of de klassieke strikte scheiding tussen hoge en lage cultuur nog wel relevant is. Het onderscheid is inmiddels in veel gevallen artificieel en grotendeels achterhaald. De Amerikaanse socioloog Herbert Gans onderscheidde al in de jaren zeventig meerdere gelijkwaardige culturen en introduceerde het begrip *taste cultures*. Aan de andere kant zie je ook *binnen* de popmuziek hiërarchieën en diversificatie. Sommige critici (en artiesten) zijn popmuziek nadrukkelijk als kunst gaan zien. In de jaren zeventig ontstond zelfs een subgenre binnen de popmuziek dat als *art rock* werd betiteld (met als een van de exponenten Roxy Music). Daartegenover staat dan pur entertainment of 'wegwerpmuziek'.

Wat betreft massacultuur en commercie: 'the entertainment industry and its satellites exist not to further the revolution, but to make money (...)', aldus Jonathan Eisen. Dat hoeft niet per se slecht te zijn. Platenmaatschappijen waren in de jaren vijftig en zestig nu eenmaal nodig om grammofoonplaten op de markt te brengen.

Vanaf eind jaren zestig werd de popmuziek als volwassen beschouwd, hetgeen blijkt uit bundels als die van Jonathan Eisen, maar ook uit het feit dat in 1969 de allereerste popencyclopedie verscheen: *Lilian Roxon's Rock Encyclopedia*. Deze eerste en nog altijd bruikbare encyclopedie van de grand old lady van de pophistoriografie Lilian Roxon werd in Nederland in 1977 nagevolgd met *Muziekkrant OOR's Eerste Nederlandse Geïllustreerde Popencyclopedie* (NB Let op het verschil: rock en pop). Het Nederlandse tienerpubliek was zeer gecharmeerd van Angelsaksische popmuziek en er traden hier van meet af aan veel Engelse bands op. *Hitweek* schreef veel over buitenlandse, in aanvang vooral Engelse, popgroepen. Het blad had zelfs in 1966 een eigen correspondent, Frits Boer, in de Verenigde Staten. En ook Ad Visser (in de jaren zeventig beroemd geworden met het tv-programma Toppop) berichtte vanuit de VS. *Hitweek* kopte op 4 maart 1966: 'Holland beat explosie. Nog nooit eerder in de geschiedenis van de nederlandse platenindustrie zijn er zoveel platen van hollandse beat-groepen uitgebracht (en geplugged).'

Nederland bleek vaak een bruggenhoofd in Europa, en was veel meer dan andere landen een springplank voor Engelse en Amerikaanse groepen. Er was hier altijd grote belangstelling voor buitenlandse muziek en nieuwe trends en stromingen werden snel opgepikt. Zo berichtte *Aloha*, de opvolger van *Hitweek*, bijvoorbeeld enthousiast over countryrock als nieuwe richting in de popmuziek en introduceerde onder meer de VPRO, met dj's als Jan Donkers en Wim Noordhoek, allerlei progressieve popmuziek in ons land. De destijds controversiële Amerikaanse musicus Frank Zappa deed met zijn band The Mothers of Invention bijvoorbeeld al in 1967 ons land aan.

Zelfs bij muziekpodia voor de jeugd is een – indirecte – Engelse en Amerikaanse invloed te bespeuren. Jongeren eisten van de overheid clubs en concertzalen voor optredens van hun favoriete bands. 'Amsterdamse gemeente zal nu een gebouw geven voor een soort ufoklup' berichtte *Hitweek* op 13 oktober 1967. De UFO Club en de Roundhouse waren Londense clubs, die naar Amerikaans voorbeeld (van met name concertzalen in San Francisco als de Avalon Ballroom en de Fillmore), waren opgezet. De Provadya?-clubs waren een eigen uitvinding van *Hitweek*. Ruimten als Paradiso en Fantasio werden opgezet naar Engels voorbeeld. Hetzelfde gold voor popfestivals, zoals het Holland Pop Festival in het Kralingse Bos te Rotterdam (juni 1970), dat onder meer naar het voorbeeld van het Amerikaanse Woodstock (1969) werd gemodelleerd.

Popmagazines

Halverwege de twintigste eeuw verschenen speciaal op jongeren gerichte tijdschriften. Teenagers bleken een belangrijke doelgroep van de tijdschriftenindustrie, vanwege hun stijgende inkomsten en dito bestedingspatroon. Naast draagbare radio's, grammofoonplaten en make-up bleek er een groeiende markt voor magazines. In 1955 verschenen in de Verenigde Staten de eerste twee tienermagazines, *Teen* en *Dig*. Al snel volgden er meer en in 1960 waren er al een dozijn (waaronder *Teen Today*, *Teenville* en *Sixteen*). Veel van deze tijdschriften waren specifiek op meisjes gericht.

Naast deze algemene tijdschriften met foto's, nieuwtjes en roddels over film- en muzieksterren ontstonden specifieke muziektijdschriften voor de jongerenmarkt. Een pioniersrol vervulde het Engelse *Melody Maker*, dat al in 1926 werd opgericht als vakblad voor jazz- en dansbandmusici. Het kreeg in 1952 concurrentie van *New Musical Express*. In 2000 fuseerden beide magazines. Ook in andere landen kwamen in de jaren vijftig speciaal op de jeugd gerichte muziekbladen van de grond, zoals in Duitsland *Bravo* (1956) en in Nederland *Muziek Expres* (1955) en *Muziek Parade* (1956). Al snel bereikten de tijdschriften enorme oplagen.

Naast deze bladen met hun luchtige divertimento had de oudere jeugd behoefte aan serieuze journalistiek. Dit uitte zich onder meer in het Duitse *Twen* (1959-1971), dat in Nederland kortstondig navolging vond in *Twen/Taboe* (1960-1961). De jaren zestig brachten in binnen- en buitenland diverse, professionele jongerenbladen van veelal progressieve snit. Over die undergroundbladen valt meer te lezen in hoofdstuk 3.

Nederlandse muziektijdschriften

Nederland kent sinds de jaren veertig van de twintigste eeuw diverse landelijke tijdschriften voor de jeugd. In dit hoofdstuk komen muziekbladen aan de orde die, met een beetje goede wil, gezien kunnen worden als voorgangers van de undergroundbladen. Het zijn weliswaar tijdschriften voor de jeugd, maar – een belangrijk verschil – niet door jongeren gemaakt, zoals *Hitweek*, *Aloha* en andere undergroundbladen. *Kink* en

TIQ ontstonden pas vanaf 1966 toen *Hitweek* succes bij de jeugd bleek te hebben. Qua formule bleken deze tijdschriften goed naar *Hitweek* gekeken te hebben. Zo hadden ze hun scoop verbreed. Er werd over meer dan alleen popmuziek geschreven, terwijl ze tegelijkertijd ook trekjes van *Muziek Expres* en *Teenbeat* hadden. Dit laatste blad voer overigens een wat avontuurlijker koers dan minder progressieve bladen als *Muziek Expres* en *Muziek Parade*.

Tuney Tunes, het eerste Nederlandse poptijdschrift (1942-1966)

Het eerste Nederlandse poptijdschrift was *Tuney Tunes* (T.T.). Het allereerste nummer van dit blad verscheen midden in de Tweede Wereldoorlog (op 6 augustus 1942) te Eindhoven. De inhoud bestond uit teksten van Engelstalige tophits en een opsomming van de beste programma's van Engelse radiozenders. Uitgever was Jan van Haaren (1908-1988), wiens vader een drukkerij had.

Tuney Tunes
no. 225, 1962

Uiteraard was een dergelijke uitgave niet naar de zin van de Duitse bezetters. Het tijdschrift verscheen dan ook illegaal. Het was een klein blaadje van slechts enkele pagina's, met een niet geringe oplage van zo'n 4 à 5.000 exemplaren. De maandelijkse verschijning werd na een geallieerd bombardement op Eindhoven in december 1942, waarbij de drukkerij getroffen werd, tijdelijk gestaakt. In januari 1943 verscheen T.T. weer, maar een volgend bombardement in maart 1943 deed Van Haaren besluiten voorlopig opnieuw te stoppen. Maar meteen na de bevrijding van Zuid-Nederland in september 1944 was T.T. er weer.

Het blad bevatte: 'de laatste nieuwtjes van Radio, Grammofoon en film, tevens de teksten der laatste Dance-songs', zoals het omslag vermeldt. Het blad verscheen maandelijks en kostte 15 cent. In de naoorlogse afleveringen treffen we artikelen aan over Bing Crosby, Frank Sinatra, Louis Armstrong, The Andrews Sisters, The Inkspots, maar ook Toon Hermans, Marcel Thielemans en The Skymasters kwamen aan bod. Jazz en amusementsmuziek vormden de hoofdmoot.

Het blad heeft – voor de beschouwer van nu – een wat gezapige uitstraling. Zo is in het novembernummer van 1952 'De uitslag van onze Doris Day-wedstrijd' opgenomen met een tiental foto's van 'T.T.-lezeressen, die naar de mening van de jury het meest op Doris Day lijken! Heel veel gelijkenis kunnen we echter niet ontdekken ... Met popmuziek in de moderne zin van het woord heeft dit allemaal niet zoveel van doen. Als medio jaren vijftig de rock-'n-roll doorbreekt, stelt T.T. zich aanvankelijk terughoudend om niet te zeggen ronduit afwijzend op. Zo schrijft Jan Cornelis 'Skip' Voogd (1933-2021), die van 1955-1961 en 1963-1964 aan het blad verbonden was, onder de kop 'Vreemde verschijnselen in de muziek ...': 'dat we liever een "gezellig feestje" meemaken waar het hele Jorjaanrepertoire wordt afgedraaid, dan dat we met songs als "Eart [sic] Angell" en "Shake rattle and roll" de beest moeten uithangen' (T.T., september 1955). Skip Voogd, die de muzikale koers van het blad bepaalde (hij liet bij populariteitspolls gewoon zijn eigen favoriete artiesten winnen), was een liefhebber van lichte muziek en swing maar had overduidelijk een hekel aan rock-'n-roll. Ook verzor hij allerlei feiten en weetjes over artiesten, zoals het lievelingskostje van Fats Domino: 'olifantenslurf' ... Later zou Voogd beroemd worden als producer en presentator van radioprogramma's zoals het populaire 'Tussen tien plus en twintig min'. Toch kan de redactie niet om de tijdgeest heen en al spoedig figuren Elvis Presley, Little Richard, Peter Koelewijn en andere rock-'n-roll-grootheden in de kolommen van T.T. In de 'T.T.-Poll 1957' staat Elvis bij de buitenlandse vocalisten nog op de vierde plaats (met 7 procent van de stemmen); Pat Boone staat (met 49 procent) op nummer 1, maar in 1960 staan Elvis en Cliff Richard bovenaan (met respectievelijk 28 en 24 procent; T.T. december 1957 en december 1960). Overigens heeft Skip Voogd later toegegeven dat die uitslagen behoorlijk gemanipuleerd werden.

Behalve voor songteksten en de nieuwtjes over en foto's van sterren lazen jongeren het blad ook om met elkaar in contact te komen. Kleine advertenties heetten Tuney Ads. In T.T. no. 225 (oktober 1962), met een foto van de